

Verzet en rede in tijden van nepnieuws

Verzet

in tijden van nepnieuws

SUSAN NEIMAN

en rede

Vertaald door Marjolijn Stoltenkamp

LEMNISCAAT

Oorspronkelijke titel: *Resistance and Reason in Post-truth Times*

© Copyright Susan Neiman, 2017

© 2017 Ecwin by Benevento Publishing

Nederlandse rechten: Lemniscaat b.v.,

Rotterdam, 2017

© Nederlandse vertaling: Marjolijn Stoltenkamp

Vormgeving: Marc Suvaal

ISBN 978 90 477 0999 2

NUR 730

Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door
middel van druk, fotokopie, microfilm,
geluidsband of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de uitgever.

Druk: Drukkerij Wilco, Amersfoort

*Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk,
chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig
papier en geproduceerd in de Benelux, waardoor
onnodig milieuverontreinigend transport is
vermeden.*

Inhoud

Voorwoord bij de Nederlandse editie	7
Alternatieve feiten	15
Armoede en racisme: wat waar is en wat niet	25
Rechtvaardigheid in historisch perspectief	39
De metafysica van het post-waarheidstijdperk	49
Verkapte zegeningen?	63
Noten	77
Over de auteur	79

Toen ik de laatste hand legde aan dit boekje, op verzoek van een uitgever die een van de interviews had gelezen die ik in de nasleep van de onwaarschijnlijke verkiezing van Donald Trump vol verbijstering aan de Duitse media had gegeven, zag de wereld er slechter uit dan nu ik dit voorwoord schrijf. We waren nog niet hersteld van de schok van de Brexit toen we werden geconfronteerd met een nieuwe overwinning voor nationalisme en leugens, in een zo bizarre en vulgaire vorm dat de meeste mensen terugdeinsden.

Maar dat gold niet voor Geert Wilders, Marine Le Pen of Frauke Petry, die in Koblenz bijeenkwamen om de inauguratie van Trump te vieren, in de hoop dat hun eigen varianten van rechts nationalisme diens voorbeeld zouden volgen. Diverse gezaghebbende figuren voorspelden het einde van Europa en wezen op vormen van rechts nationalisme die overal ter wereld, van India tot Turkije, aan kracht wonnen. Moesten we allemaal machteloos toezien terwijl de landen die zoveel hadden gedaan om vorm te geven aan progressieve waarden, één voor één ten onder gingen, gemanipuleerd door nationalistische angsten?

De Nederlanders waren de eersten die het tij keerden, en de Fransen volgden al spoedig. Het was passend dat de twee landen die zoveel hadden gedaan om gestalte te geven aan de oorspronkelijke Verlichting, de eerste

8 waren die de gevaren die haar bedreigden afwezen. Bij verkiezingen die wereldwijd met grote aandacht werden gevolgd, zorgden eerst de Hollandse en vervolgens de Franse kiezers ervoor dat Wilders en Le Pen, van wie ooit werd gedacht dat ze grote kans maakten op een overwinning, zonder meer werden verslagen.

Ik vermoed dat de gebeurtenissen in Engeland en de Verenigde Staten de Nederlandse en Franse burgers allesbehalve tot navolging hebben verleid, maar juist tot bezinning hebben gebracht. Welke twijfels ze ook hadden over alternatieve kandidaten en hoeveel zorgen ze zich ook maakten over immigratie, alleen al de domheid en grofheid van de Britse en Amerikaanse verkiezingen gaven de Hollandse en Franse kiezers een kristalhelder beeld van de wereld die Wilders en Le Pen in de aanbieding hadden.

Nederland en Frankrijk hebben voorlopig het opkomend tij van rechts gekeerd, en Europa en de wereld zijn die landen dank verschuldigd. De bijna-overwinning van de Britse Labour Party is niet voldoende geweest om de Brexit ongedaan te maken, ondanks recente peilingen waaruit blijkt dat 60 procent van de Britten er de voorkeur aan geeft Europese burgers te blijven, maar die bijna-overwinning is wel een extra schakel in de keten van vastbesloten verzet tegen racisme en xenofobie.

Toch weten we dat die keten kwetsbaar is. In de Verenigde Staten heeft krachtig verzet tegen de persoon en het beleid van Trump nog niet tot zijn afzetting geleid, en nationalistische regeringen in Polen en Hongarije doen zelfs binnen Europa vragen rijzen over onderschrijving van progressieve waarden. De AfD (Alternative für Deutschland) zal weliswaar geen deel uitmaken van welke coalitie dan ook die na de Duitse verkiezingen in september zal worden gevormd, maar toch is het feit dat

een radicaal-xenofobische partij zetels in het parlement zal krijgen, reden genoeg om de hoop te temperen dat een land dat in de afgelopen decennia zoveel heeft gedaan om zich grondig bewust te worden van zijn acistische verleden, daar definitief mee zou hebben afgerekend.

Dit boek geeft suggesties voor aanhoudend verzet tegen deze trends. Ik zet uiteen dat de groteske aspecten van nepnieuws die we hebben gezien in het werk van Andrew Breitbart en Stephen Bannon, gretig gesteund door hun Russische bondgenoten, slechts het topje van de ijsberg zijn. Verzonnen verhalen over Hillary Clinton die vanuit een pizzarestaurant een netwerk voor kinderpornografie zou leiden, klinken lachwekkend. Maar die verhalen werden voorafgegaan door eveneens verzonnen verhalen over de verzameling massavernietigingswapens van Saddam Hoessein. Gerenommeerde media deden verslag van zulke verhalen die tot ontelbare doden hebben geleid, terwijl er nog meer doden zullen volgen door toedoen van terroristen die aangemoedigd worden door de oorlog in Irak.

Diezelfde media verkondigden eerder dat de atoombom op Hiroshima noodzakelijk zou zijn geweest om een einde te maken aan de Tweede Wereldoorlog, ook al werd dat destijds zelfs door Harry Truman ontkend; het presidentschap van Ronald Reagan zou onschuldig zijn geweest, ook al maakte hij gebruik van tactieken en strategieën die voorlopers waren van die van Trump; en de ineenstorting van het staatsocialisme zou een absolute triomf voor de mensheid zijn geweest. Toch zijn jarenlange leugens uit respectabele bronnen niet genoeg om het geloof in het concept 'waarheid' zelf te ondermijnen. Daarvoor heb je filosofie nodig.

In dit boek beargumenteer ik dat tientallen jaren

postmodernistische theorie, met als uitgangspunt de overtuiging van Foucault dat waarheid en macht inwisselbaar zijn, de intellectuele achtergrond hebben gevormd van wat nu het post-waarheidstijdperk (*post-truth age*) wordt genoemd. Hiermee wil ik niet suggereren dat hedendaagse journalisten de meest recente postmoderne teksten nalezen alvorens een artikel te schrijven. Maar iedereen die in de loop van de laatste decennia een universiteit heeft bezocht, heeft waarschijnlijk vrijwel geen enkele theorie bestudeerd die niet postmodern is, tenzij hij of zij zich serieus in de filosofie heeft verdiept. Postmodernisme maakt bijna overal de dienst uit: in de kunst, in de psychoanalyse, in de letterkunde, in de antropologie en zelfs in een groot deel van de geschiedschrijving. Het is geen verrassing dat Breitbart en de zijnen de bruikbaarheid van het postmodernisme expliciet hebben erkend: als niets waar is en alles slechts als een verhaal wordt opgevat, dan hoef je alleen maar een nieuw dominant verhaal te creëren om de huidige politieke orde te ondermijnen.

Denkers en activisten van links slagen er steeds meer in de dominante ideologie van onze tijd uit te dagen: het mondiale neoliberalisme, oftewel de gedachte dat vrije markten de oplossing zouden zijn voor ieder kwaad. Neoliberalisme is gebaseerd op het idee dat de enige echte waarden marktwaarden zijn. Aangezien heel veel rechts nationalisme een expressie is van triest en machteloos protest tegen globalisering, is deze nieuwe kritiek van cruciaal belang.

Maar de meeste progressieven hebben geen aandacht besteed aan de manier waarop twee andere ideologieën onbewust het merkwaardige en complexe nihilisme ondersteunen dat ons tegenwoordig zo bedreigt. De ene ideologie is de postmoderne gedachte dat iedere aan-

spraak op waarheid of waarde kan worden gedeconstrueerd als een poging om een aanspraak op macht te verhullen. De andere is de stelling van de evolutionaire psychologie dat iedere menselijke handeling zodanig kan worden gedeconstrueerd dat de oorsprong ervan kan worden aangetoond, namelijk het doel om zoveel mogelijk kopieën van die mens zelf te reproduceren.

Beide ideologieën zijn zozeer deel gaan uitmaken van de publieke opinie dat we ze niet meer als ideologieën ervaren, ook al weten we allemaal heel goed hoe vaak we afhankelijk zijn van waarheden en waarden die veel universeler zijn dan we in onze alledaagse opvattingen erkennen. We hebben allemaal gehandeld op basis van motieven die niets met narcisme te maken hebben. Misschien bestaan er mensen die werkelijk leven volgens de ideologieën die in deze tijd de dienst uitmaken.

De enige persoon die ik ken die werkelijk de gedachte lijkt te belichamen dat er geen andere waarden bestaan dan marktwaarden, dat er geen verschil is tussen aanspraken op waarheid en aanspraken op macht, en wiens voornaamste doel is zoveel mogelijk kopieën van zichzelf te produceren, of in ieder geval van zijn naam, is Donald J. Trump. De mensen van links die deze ideeën vanzelfsprekend vinden, zouden er goed aan doen zich te realiseren wat de gevolgen ervan kunnen zijn.

Tijdens bezoeken aan Nederland werd ik getroffen door de manier waarop veel progressieve collega's in de ban van zulke opvattingen leken te verkeren, en dat stemde me verdrietig. Het zijn dezelfde collega's die geneigd zijn een van de grootste gaven van Nederland aan de mensheid af te wijzen, namelijk de vroege Verlichting. Ze wijzen al snel op de donkerdere kanten van de Nederlandse geschiedenis: de rol van Nederland bij de internationale slavenhandel of het koloniale verleden.

Maar niets van dat alles sluit elkaar uit. We kunnen eerbied hebben voor de moed die uit de Hollandse Verlichting spreekt, of voor de democratische impuls midden in de Gouden Eeuw van de Hollandse schilderkunst, zonder het kwaad te ontkennen dat in naam van dat land is begaan. Het behoort tot onze volwassenwording, zowel individueel als nationaal, dat we onze geschiedenis grondig onderzoeken en concluderen welke aspecten ervan moeten worden gekoesterd en welke moeten worden afgewezen en gecompenseerd.

Om zich tegen nationalistes als Wilders te verweren, moeten Nederlandse progressieven een nationale identiteit ontwikkelen waarop (de meeste) burgers trots kunnen zijn. Een dergelijke identiteit is volkomen verenigbaar met internationalisme. Er bestaat geen conflict tussen het koesteren van de tradities van het land waarin je bent opgegroeid en je interesseren voor andere tradities en je daartoe aangetrokken voelen.

Ik heb het niet over tolerantie – een begrip dat tijdens de zeventiende-eeuwse godsdienstoorlogen misschien heel nuttig is geweest, toen tolerantie voor de ketterse godsdienst van je buurvrouw duidelijk beter was dan haar op de brandstapel zetten. In die dagen ging het er per slot van rekening om dat je moest leren leven met onverenigbare opvattingen over eeuwige verdoemenis.

Maar in tegenstelling tot bepaalde religieuze opvattingen zijn nationaliteit en etnische afkomst niet onverenigbaar. Wie oppert dat andere nationaliteiten en een andere etnische afkomst slechts moeten worden getolereerd, geeft niet alleen blijk van minachting, maar ook van machteloosheid. Wat tolereer je in het leven van alledag? Dat je hoofdpijn krijgt en geen aspirine meer hebt. De stank van vuilnis als de vuilnismannen staken. Het lawaai uit het appartement van je dronken

buurman. Aan dat alles kun je niets veranderen, dus tolereer je het.

Dat is iets volkomen anders dan de belangstelling, waardering en solidariteit die je toont als je beseft dat multiculturele samenlevingen geen bedreiging zijn, maar een geschenk. Deze boodschap ontstond tijdens de vroege Verlichting, die allerm minst eurocentrisch was, zoals kwaadsprekers beweren, maar die er met grote nadruk op wees hoeveel Europeanen konden leren van Chinezen, Perzen of inheemse Amerikanen.

Tegenwoordig moeten we deze boodschap nieuw leven inblazen en op veel grotere schaal verbreiden. Als we bij reactionaire nationalist en erop aandringen dat ze tolerant zijn voor immigranten, dan worden ze alleen maar herinnerd aan de machteloosheid die ze toch al ervaren. Een progressief internationalisme dat oog heeft voor de rol die mondiaal neoliberalisme speelt bij de opkomst van rechts nationalisme, kan niet gebaseerd zijn op tolerantie, maar alleen op een solidariteitsgedachte die voor ons allemaal niets anders dan een zegen kan zijn.

Susan Neiman

Juli 2017

Op 4 december 2016 borg een man van achtentwintig jaar twee geweren in zijn auto en maakte vanuit zijn woonplaats in North Carolina een rit van 800 kilometer naar Washington D.C. Hij was op weg naar Comet Ping Pong, een drukbezochte pizzeria die kort voor de presidentsverkiezingen het middelpunt was van een sensationele complottheorie. Op diverse internetfora werd beweerd dat Hillary Clinton en haar campagneleider John Podesta vanuit dit restaurant een netwerk voor kinderprostitutie leidden en dat in de kelder kinderen werden gevangengehouden en mishandeld. Ter bevestiging wezen de complottheoretici op gelekte e-mails van Podesta waarin vaak het woord 'kaaspizza' voorkwam; volgens hen was dit een codewoord voor kinderporno. Kaaspizza? Kinderporno? Die gelijke beginletters moesten toch wel iets betekenen?

Op 21 november publiceerde *The New York Times* een artikel dat de lugubere beschuldigingen van tafel veegde, maar dat stookte het complottenvuurtje alleen maar op. Volgers van wat algauw 'Pizzagate' werd genoemd, vatten het artikel op als bewijs dat de media onder druk waren gezet om het netwerk voor kinderprostitutie buiten beeld te houden. In een bericht op een van de sociale media werd het artikel regel voor regel geanalyseerd. Met behulp van alle mogelijke redelijk klinkende retoriek trok de anonieme auteur de geloof-

waardigheid van het respectabelste dagblad van Amerika in twijfel. Wie zou het bestaan van kinderslavernij durven ontkennen? Had de katholieke kerk pedofilie niet jarenlang verborgen gehouden en priesters tegen rechtsvervolging beschermd? Had de BBC niet geweigerd onderzoek te laten doen naar de populaire Jimmy Savile, ondanks zich steeds hoger opstapelende bewijzen dat hij honderden kinderen had misbruikt?

Wie langer dan een uur naar dit soort websites kijkt, vervalt waarschijnlijk tot wanhoop. Veel ervan maken in eerste instantie een serieuze indruk. Ze citeren onderzoekers en deskundigen, analyseren foto's en plaatsen hartverscheurende interviews met knappe meisjes die naar eigen zeggen door hun oma als seksslavinnen zijn verkocht. De websites geven zelfs blijk van scepsis over hun eigen inhoud: 'Ik weet dat het krankzinnig klinkt, maar hoe meer ik me erin verdiepte, des te doorzichtiger werd het.' Op zulke sites kunnen argumenten zo'n overtuigende indruk maken dat het ons nauwelijks nog verbaast dat Michelle Obama een man is en Barack Obama een homo, en dat ze hun kinderen hebben geadopteerd.

Met het oog op de wilde theorieën die online circuleren, is de opdracht die Edgar Maddison Welch zichzelf gaf naar aanleiding van 'Pizzagate' bijna aandoenlijk: 'Ik wilde persoonlijk nagaan wat er van dit verhaal waar was', bekende hij later. Maar het is wel jammer dat hij daarvoor met een machinegeweer een restaurant moest overvallen. Alles bij elkaar genomen hield hij zich nog behoorlijk in. Hij schoot een paar keer in het wilde weg, en nadat hij erachter was gekomen dat er geen kinderen in het pand waren, gaf hij zich zonder verzet over. Een paar dagen later zei hij in de gevangenis tegen een journalist dat hij spijt had van zijn actie. 'Ik wilde iets goeds

doen, maar het ging helemaal verkeerd.' Toen het nieuws bekend werd, vermoedden sommigen dat Welch een acteur was die door de progressieve media werd betaald om de complottheorie ongeloofwaardig te maken. Blijkbaar kan zo'n theorie met vrijwel alles worden bevestigd.

Het incident was een paar maanden later bijna vergeten, maar destijds inspireerde het niemand minder dan paus Franciscus tot een van zijn radicaalste kritische uitspraken. In een interview met het Belgische tijdschrift *Tertio* zei hij:

De media moeten bijzonder duidelijk en bijzonder transparant zijn en niet ten prooi vallen – neem me niet kwalijk – aan de ziekte coprofilie die alleen maar schandaal wil, altijd beschamend nieuws wil verspreiden. [...] En omdat mensen ook geneigd zijn tot de ziekte coprofagie, kan dit tot grote schade leiden.¹

Wie zou ooit hebben gedacht dat de paus de vakterm voor poep eten kende? Andere stervelingen zouden er het woordenboek op moeten naslaan. Toch was de actie van Welch bij lange na niet het enige reële gevolg van nepnieuws.

Dylann Storm Roof, eenentwintig jaar oud, was geobsedeerd door racistische websites. Na daarop te hebben gelezen dat Afro-Amerikanen ieder jaar honderden blanke vrouwen per dag verkrachten, probeerde hij in 2015 een rassenoorlog te ontketenen door het vuur te openen op een bijbelstudiegroep in een kerk, de Emanuel African Methodist Episcopal Church in Charleston. Negen mensen kwamen bij die aanslag om het leven. Hij bleef onverschillig toen hun familieleden aan-

boden hem te vergeven, weigerde berouw te tonen voor zijn daad en werd ter dood veroordeeld.

Ook al vielen er geen doden bij, toch leidde een ander voorbeeld van nepnieuws eveneens tot zeer grote schade. Donald Trump ging voor het eerst op pad in de politiek door in 2011 een van de speerpunten te worden van de Birther Movement, die ernaar streefde de legitimiteit van Barack Obama te ondermijnen door te beweren dat hij buiten de Verenigde Staten was geboren, zodat zijn presidentschap illegaal was. Ook al was Obama aan het einde van zijn tweede termijn bijna tweemaal zo populair als Donald Trump aan het begin van zijn eerste, toch moedigde de Birther Movement een deel van het land ertoe aan om Obama af te wijzen omdat hij niet Amerikaans en dus niet legitiem zou zijn, en om al het mogelijke te doen om ervoor te zorgen dat hij als president zo weinig mogelijk tot stand zou kunnen brengen. Ook al werd Trump onder druk gezet om tijdens zijn campagne de Birther Movement af te wijzen, toch zoeken veel van zijn kiezers nog ijverig naar bewijsmateriaal om deze te ondersteunen.

Nog ernstiger dan de Birther Movement waren de uitspraken van de regering-Bush in 2003 dat Saddam Hoessein over massavernietigingswapens zou beschikken. Zelfs respectabele media maakten er melding van zonder ze te verifiëren. *The New York Times* verontschuldigde zich later publiekelijk; de verantwoordelijke personen uit de regering van Bush namen die moeite niet. De invasie kostte bijna vijfduizend soldaten van de coalitiemacht het leven, en de laagste schattingen van het aantal burgerdoden aan Irakese zijde bedragen meer dan honderdduizend, ook al is er nog geen definitieve informatie beschikbaar. Andere gevolgen zijn tegenwoordig nog steeds voelbaar. Zou is zonder de oorlog in Irak even succesvol zijn geweest?

Hoe onmenselijk die oorlog ook was, de gevolgen ervan waren nog angstaanjagender. De onware 'bewijzen' waarvan de regering-Bush gebruikmaakte om de invasie te rechtvaardigen, en haar verandering van uitgangspunten toen er geen massavernietigingswapens werden ontdekt, veroorzaakten een diepe scheuring in het maatschappelijke weefsel. Ze hielpen een klimaat te creëren waarin leugens normaal werden, en de daardoor ontstane ondermijning van vertrouwen wordt zelf weer misbruikt om nog meer leugens te ondersteunen.

Toen de CIA voor het eerst rapporteerde dat Russische hackers geprobeerd hadden de presidentsverkiezingen van 2016 te beïnvloeden, spotte Trump: 'Dit zijn dezelfde mensen die hebben gezegd dat Saddam Hoessein massavernietigingswapens had.' Sinds hij president is, gebruikt hij het woord 'nepnieuws' voor alles wat hem niet bevalt. Gebruikmaken van terecht wantrouwen in specifieke gevallen, met het doel wantrouwen te wekken over welk serieus onderzoek dan ook, ondermijnt de gedeelde werkelijkheid die een voorwaarde is voor iedere vorm van gemeenschappelijkheid. Veel schrijvers hebben geopperd dat deze strategie met opzet wordt gebruikt: door consequent zulke onmiskenbare leugens te vertellen, probeert de regering iedereen die in verzet zou kunnen komen in verwarring te brengen. Psychotherapeuten noemen deze methode *gaslighting*. En die is bedoeld om je gek te maken.²

Al sinds het ontstaan van de politiek hebben politici feiten zo geïnterpreteerd dat die hun opvattingen bevestigen. Maar het team van Trump houdt niet eens de schijn op feiten te interpreteren: de presidentiële adviseur Kellyanne Conway brengt leugens aan de man onder het mom van 'alternatieve feiten'. Zelfs toen 1984 van George Orwell boven aan de bestsellerlijsten

kwam te staan, prezen de aanhangers van Trump diens oprechtheid: 'Hij zegt gewoon waar het op staat' – en dat was nu juist de eigenschap die Hillary Clinton volgens hen miste. Maar zoals de filosoof Adorno schreef, staat een oprechte indruk maken noch met feiten, noch met waarheid in verband. Het is een stijl die geloofwaardigheid uitstraalt, ook al is wát er wordt gezegd volledig verzonnen. Een man die met bestudeerde achteloosheid conventies beschimpt, maakt mogelijk een eerlijke indruk, maar die schijn maakt de verwarring alleen maar groter.

Een week na de verkiezingen verkoos de *Oxford English Dictionary* het woord *post-truth* (post-waarheid) tot woord van het jaar. Het belangrijkste Duitse taalinstituut volgde snel met het woord *postfaktisch* (post-feitelijk). Journalisten uit beide landen wezen direct daarna op voorbeelden van opzettelijke verzinsels uit het verleden die ten doel hadden burgers te misleiden. Natuurlijk hadden ze gelijk: dat politici liegen om hun macht te handhaven, is erg oud nieuws. De leugens die tot de oorlog in Irak hebben geleid, zijn er alleen maar recente voorbeelden van. De meeste lezers van de *Pentagon Papers* waren ontzet over de mate van Amerikaans bedrog tijdens de oorlog in Vietnam. Veertig jaar later wekte het *Downing Street Memo*³ woede, maar toen was de schok al een stuk minder. Nu naderen we het punt waarop ook de woede hierover zou kunnen verdwijnen. Steeds maar woedend blijven is slopend.

Is onze huidige relatie met de waarheid uniek genoeg om voor een aparte benoeming in aanmerking te komen? Het is beslist nieuw dat we in een wereld leven waarin iedereen met een Facebookpagina binnen een paar minuten miljoenen mensen kan bereiken, en alleen al de kolossale hoeveelheid onjuiste informatie op

het internet maakt het onderscheid tussen leugen en waarheid tot een project voor de zeer lange termijn. Het internet doet denken aan de nacht van Hegel: daarin zijn alle katten grijs. Een rapport van een vooraanstaande wetenschapper en een rapport van een klimaatontkenner zien er na plaatsing misschien wel even gepolijst uit. Wie heeft nu de tijd om iedere bron te controleren?

Maar het is niet alleen maar een kwestie van kwantiteit: nieuw is de schaamteloze minachting voor de werkelijkheid. Eerdere democratische politici deden hun best hun leugens een vernisje van waarheid te geven. Toen Bill Clinton zei: 'Ik ben niet met die vrouw naar bed geweest', verwees hij naar een traditie die onderscheid maakt tussen fellatio en seksuele gemeenschap. Ook al stelde dit zijn critici allerminst tevreden, toch droeg het ertoe bij dat hij zijn zelfbeeld van tamelijk eerlijke man in stand kon houden – het was duidelijk dat dit belangrijk voor hem was. Trump heeft geen last van een dergelijk respect voor de schone schijn. Zijn onverschilligheid ten aanzien van de waarheid blijkt steeds opnieuw. Er waren dagen waarop hij uitspraken ontkende die hij maar een paar uur tevoren tijdens een live tv-uitzending had gedaan. Enkele dagen nadat hij had gewonnen, na een verkiezingscampagne waarin hij had beloofd een einde te maken aan de corruptie in Washington, begon hij zijn kabinet te bemannen met miljardairs uit de financiële sector en de olie-industrie. Zulk gedrag is letterlijk schaamteloos: zo te zien kent niet alleen zijn narcisme geen grenzen, maar ontbreekt het hem ook volledig aan schaamtegevoelens.

Trumps relatie met de waarheid nam na de verkiezingen een nog onheilspellendere wending toen hij toegaf dat hij de dagelijkse rapportages van de inlichtin-

gendiensten niet bijwoonde. Deze topgeheimen van alle zestien Amerikaanse inlichtingendiensten worden voorgelegd aan beginnende presidenten, zodat ze zich op de hoogte kunnen stellen van gevaren en strategieën die voor gewone burgers ontoegankelijk zijn. Ook al had Trump alle tijd om populaire acteurs te bekritisieren, voor regelmatige rapportage van inlichtingendiensten had hij geen belangstelling. 'Ik ben heus wel slim genoeg', zei hij tegen critici. De machtigste man ter wereld was niet eens benieuwd naar de *gevaren* waarmee hij mogelijk zou worden geconfronteerd.

Hoe kon hij ooit worden gekozen? Om te beginnen moeten we niet vergeten dat zijn overwinning slechts te danken was aan een bizar systeem, waarin Hillary Clinton bijna drie miljoen stemmen meer kreeg en zij desondanks de verkiezingen verloor. Bovendien bracht bijna de helft van de kiesgerechtigden geen stem uit; zij vonden geen van beide kandidaten aanvaardbaar. Misschien kunnen deze cijfers buitenlanders ervan weerhouden alle respect voor Amerika te verliezen, maar door de cijfers op zichzelf verandert er helemaal niets. George W. Bush kreeg bij de verkiezingen van 2000 500.000 stemmen minder en slaagde er desondanks in een flink vernietigende invloed te hebben op de wereld waaruit hij zich nu heeft teruggetrokken.

Alleen al de absurditeit van de gedachte dat Trump zou kunnen winnen, bleek echter veel beslissender te zijn dan de kiescommissie. Tot op het allerlaatst namen slechts enkelen zijn kandidatuur serieus. Als je een filmscript zou hebben geschreven waarin zo'n domme, inhalige en oneerlijke narcist het Witte Huis haalde, had je er waarschijnlijk moeite mee gehad een producent te vinden. Zelfs als komedie zou dit een grote flop zijn geworden; de markt voor platte anti-Amerikaanse

kluchten kent ook zo haar grenzen. Zelfs mensen die door de wol geverfd waren door tirades van een geschifte oom op Thanksgiving Day, zaten met gekromde tenen naar Trump te luisteren. Als je een familielid had die eindeloos bralde over hoe groot alles wel was – zijn torens, zijn publiek en zijn penis – zou je proberen hem bij een psychiater te krijgen.

Hoewel het geen vrije dag was, maar een verkiezingsdag, bleven miljoenen de show volgen, in een duizelingwekkende combinatie van ontzetting en fascinatie. Dat deed ik zelf ook; Trump hield ons in zijn ban door ons de stuipen op het lijf te jagen. Traditionele media verkeerden in opwinding. Satirische politieke commentatoren vonden dat Trump hun werk gemakkelijker maakte, omdat diens gedrag toch al aan satire grensde, zonder dat ze er een karikatuur van hoefden te maken. De kijkcijfers sprongen omhoog en dat bracht in ieder geval één directeur van een belangrijke televisiezender in verrukking. 'Misschien is dit niet goed voor Amerika, maar het is verdomd goed voor CBS', pochte Les Moonves met schrikbarende oprechtheid. Adam Curtis merkte op: 'Boze mensen zappen langer door.'

Aangezien de Amerikaanse publieke media, die Trump nu volledig het zwijgen dreigt op te leggen, altijd al te lijden hebben gehad onder een groot gebrek aan financiële middelen, hoefden de grote commerciële zenders niets anders te doen dan een circusvertoning ten beste geven. Hoe gekker de clown en hoe gevaarlijker de toeren van de nog net niet vallende acrobaat, des te meer bekijks. Daarom kan de overwinning van Trump niet aan nepnieuws worden geweten. Leugens over Hillary Clinton en Obama hebben er zeker toe bijgedragen, maar wat we gewoon met eigen ogen konden zien, zonder enige vorm van feitencontrole, was al afschuwe-

- 24 lijk genoeg. Welke presidentskandidaat heeft ooit beweerd dat hij iemand in een drukke straat kon neerschieten zonder ook maar één stem te verliezen?

Armoede en racisme: wat waar is en wat niet

Te oordelen naar de bekendste analyses van de verkiezingen van 2016 was Edgar Maddison Welch, de man die de aantijgingen tegen de pizzeria Comet Ping Pong geloofwaardig genoeg vond om er een autorit van zes uur voor over te hebben, een schoolvoorbeeld van iemand die op Trump stemt. Afgezien van de twee dochters die hij heeft opgevoed nadat hij van hun moeder was gescheiden, heeft hij in zijn leven weinig gepresteerd. Hij brak zijn studie voortijdig af en is veroordeeld voor rijden onder invloed en drugsbezit, en op zijn rug is een lang citaat uit de Bijbel getatoeëerd. Op zijn Facebookpagina draagt hij een machinegeweer. Afgezien van zijn verrassend vriendelijke gezicht belichaamt hij het beeld van de arme, boze mislukkeling wiens belangen door de elite worden genegeerd. Zulke mensen waren op veel verkiezingsbijeenkomsten van Trump te zien, ook al was Edgar Maddison Welch, een geregistreerde Republikein die zei dat hij noch op Clinton, noch op Trump zou stemmen, daar niet bij.

Het is verleidelijk om de overwinning van Trump aan trieste figuren als Welch te wijten, want dat ontslaat mensen als jij en ik van verantwoordelijkheid. In feite bestond slechts de helft van de Trump-stemmers uit mensen als hij. Volgens de Pew Research Poll stemden de armste segmenten van de bevolking op Clinton, terwijl de helft van de mensen die op Trump stemden een